

Драган ЗАЈКОВСКИ

Институт за национална историја – Скопје

ПОЧЕТОЦИТЕ НА ПАТРИЈАШИСКИОТ СИСТЕМ НА ЦРКОВНА ОРГАНИЗАЦИЈА

Историјатот на Црквата се дели на четири, а според одредени истражувачи, на пет периоди.¹ Секој нов период го карактеризирале крупни преобразби кои секогаш, без исклучок, барале редефинирање на односот на Црквата кон етаблираната политичка власт. Првиот период од постоењето на Црквата, којшто во науката е означен како *ранохристијански*, го опфаќа времето од почетоците на христијанството во првата половина на I век. Притоа, не постои единствено мислење околу точните хронолошки рамки кога завршува. Според едни автори, тоа е 313 година и издавањето на Миланскиот едикт,² а други автори за меѓник го земаат издавањето на Едиктот на Теодосиј I во 392 г., со што христијанството станало единствена дозволена религија во Империјата.

Вториот период од историјата на Црквата се протега од 313 г. или 392 г. и завршува со Големата шизма³ во 1054 г., кога дошло до конечна поделба на христијанската црква на Источна (Православна) и Западна (Римокатоличка) црква. Третиот период е во хронолошката рамка од 1054 г. до крајот на XVIII и почетокот на XIX век, а, пак,

¹ Стивен К. Баталден, *Преиспитување на традицијата: есеи за историјата на православието* (Скопје: Култура 1997), 33–39.

² Миланскиот едикт е законскиот акт издаден од страна на царевите Константин I и Ликиниј со кој правно била прокламирана рамноправноста на христијанството со другите религии во Римската Империја.

³ Со терминот Големата шизма се означува расколот помеѓу Константинополската патријаршија и Римската црква кој се случил во 1054 година. Како резултат на тоа, вселенската Црква се поделила на два дела: Источна (Православна) и Западна (Римокатоличка) црква.

четвртиот период е времето на формирање на помесните православни цркви со национален предзнак. Некои автори зборуваат и за петти период од развојот на христијанската Црква, чиешто почетоци ги поврзуваат со паѓањето на реалсоцијализмот во Европа во почетокот на 90-тите години од 20. век.⁴

Она што е карактеристично за христијанската Црква во средината на IV век, а се однесува на нашиот предмет на истражување е појавата на патријаршкиот облик на нејзина организираност. Имено, во првите три века Црквата била организирана врз основа на принципот на епископии и митрополии. Оваа организациска поставеност била одраз на т. н. полисен (градски) систем на уредување карактеристичен за доцноантичкото општество.⁵ Меѓутоа, како што се засилувал процесот на централизација во Црквата⁶ така постепено се јавувала потребата од воспоставување нов, поинаков модел на нејзино уредување. Станува збор за патријаршкиот модел на црковна организација. Притоа, патријаршијата, како нова институција, во себе ја концентрирала највисоката црковна власт на одредена територија. Воедно, секоја патријаршија се состоела од митрополии кои во себе вклучувале извесен број епископии.⁷

Со појавата на патријаршкиот модел, вселенската Црква постепено се организирала во пет патријаршии: Римска, Александриска, Антиохиска, Ерусалимска и Константинополска. Во основа, нивното организирање во патријаршии е поврзано со угледот што го уживале меѓу христијанската екумена. Имено, од мноштвото митрополиски катедри, токму наведените пет со текот на времето се издвоиле во патријаршии и застанале на чело на другите митрополии.

⁴ Стивен К. Баталден, *Преиспитување на традицијата*, 33–39.

⁵ За облиците на епископско и митрополиско уредување во христијанската Црква, види: Алексеј Петровиќ Лебедев, *Свештенство древне васељенске цркве* (Београд: Зептер, 2002), 175–176;

⁶ Процесот на централизација во Црквата бил условен од потребата да се зачува црковното единство во време кога се појавуваат разни еретички учења и теолошко-догматски расправи во рамките на христијанската религија.

⁷ Антон Владимирович Карташов, *Васељенски сабори*, том I (Београд: ФИДЕБ, 1995), 345; Peter Norton, *Episcopal Elections 250 – 600, Hierarchy and Popular Will in Late Antiquity* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 122–129; Judith Herrin, *The Formation of Christendom* (New Jersey: Princeton University Press, 1989), 95.

Според црковното толкување, тоа право произлегувало од традицијата според која нивното потекло и угледот се поврзувале со работата и дејноста на некој од повидните апостоли и најблиски Христови соработници.⁸

Она што е важно да се нагласи при проучувањето на патријаршкиот модел на црковно организирање е фактот дека првото досега познато експлицитно спомнување на термините *патријарх* и *патријаршија* го бележиме во документите од Четвртиот вселенски собор одржан во Халкедон во 451 година. Во нив со титуларот патријарх се означени поглаварите на петте погореспоменати цркви.⁹

Сепак, и покрај фактот дека Четвртиот вселенски собор е институцијата каде за прв пат е спомнат терминот патријарх, првите изворни сведоштва за постоењето на најраните облици на патријаршиска власт ги препознаваме многу порано, уште во актите на Првиот вселенски собор одржан во Никеја во 325 година. Имено, во 6.канон од овој собор се вели: „Нека се запазуваат старите обичаи, кои постојат во Египет, Ливија и Пентапол, епископот во Александрија да има власт над сите тие области, бидејќи и на епископот во Рим тоа му е вообичаено, а исто така е и во Антиохија. И во другите области — нека се зачуваат првенствата на црквите.“¹⁰

⁸ Римската црква своето патријаршиско достоинство го поврзувала со традицијата дека била формирана лично од апостолот Петар (Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, II, 14). Александриската патријаршија се повикувала на учењето дека нејзин основач бил апостолот Марко, а, пак, антиохискиот патријарх своето црковно достоинство го темелел на традицијата дека Игнатиј Богоносец бил првиот епископ во Антиохија (Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, II, 3; II, 16; II, 24). Што се однесува на Константинополската и на Ерусалимската патријаршија, тие се повикувале на традицијата дека биле основани од апостолот Андреј, односно Јаков.

⁹ *Sacrorum Conciliorum Nova Amplissima Collectio, tomus VI*, edited by Joannes Dominicus Mansi, (Florentiae, 1769), 953; Сп.: *The Acts of the Council of Chalcedon, vol. II*, translated with introduction and notes by Richard Price and Michael Gaddis (Liverpool: Liverpool University Press, 2005), 11, 51, 53, 58, 62.

¹⁰ „Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατέϊτω τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν, ἐπειδὴ καὶ τῶ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστίν· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις.“ (W.Bright, *Canons of the First Four General Councils, 2nd edn.*, (Oxford: Clarendon Press 1892), XI). Сп. Никодим Милаш, *Црквена правила* (Нови Сад, 1895), 20; *Свештени канони на Светата Православна Црква*, превод Миле Љ. Штрбевски и Јани Мулев (Велес:

Од ова произлегува дека на Првиот вселенски собор била озаконета праксата востановена од порано, според која римскиот, александрискиот и антиохискиот епископ вршеле надзор над повеќе епископии. Притоа, иако во документот експлицитно не ги среќаваме називите патријарх и патријаршија, сепак, поаѓајќи од фактот дека споменатите надлежности се, всушност, прерогативи на патријаршиска власт, сметаме дека се работи за првите облици на патријаршиско уредување. Воедно, анализиран во еден поширок контекст, цитираниот канон сведочи и дека секој од споменатите тројца епископи (римскиот, александрискиот и антиохискиот) уште во периодот пред 325 г. уживал прилично голем авторитет. Токму тоа им овозможило да имаат поголем степен на права и на надлежности во вселенската Црква.

Во контекст на кажаното, најпрво ќе го разгледаме црковното достоинство кое го уживала Римската црква во периодот до 325 г. Притоа, тоа најдобро е посведочено во пишувањата на црковните отци од II и од III век. Така, уште во втората половина на I и на почетокот на II век антиохискиот епископ Игнатиј Богоносец во своето послание до Римјаните, за Римската црква употребува низа епитети на возвишеност, од кои ги издвојуваме: *Богодостојна* (*ἀξιοθέος*), *Христоименита* (*χριστωνύμος*), *Отцаименита* (*πατρώνυμος*), *најпрва во љубовта* (*προκαθημένη τῆς ἀγάπης*) и сл.¹¹ Слични епитети употребува и Иринеј Лионски († ок. 202) кој во делото *Против Ересите*, за Римската црква вели дека е *голема* (*maxima*) и *најславна* (*gloriosissima*).¹² Во овој контекст го бележиме уште и пишувањето на Кипријан Картагински

Повардарска епархија – Св. Ѓорѓи Полошки, 2011), 81 – 82; Nicene and Post – Nicene Fathers, Series II, Vol. 14: *The Seven Ecumenical Councils*, ed. Philip Schaff (Christian Classics Ethereal Library: 2009), 305; ПРАВИЛА на Светата Православна Црква - Част I (Света Гора, Атон: Славянобългарски манастир “Св. Вмчк Георги Зограф” 2004), 20; в. Karl Josef von Hefele, *A History of the Councils of the Church from the Original Documents, vol. I*, (Edinburgh: T&T. Clark 1896), 397; Лебедев, *Свеищенство*, 223 – 224; Карташов, *Васељенски сабори, I*, 45; R.P.C Hanson, *The Search for the Christian Doctrine of God* (New York: T&T Clark, 1988), 152-163.

¹¹ Ἰγνατίου, *Επιστολαὶ Πρὸς Ῥωμαίους*, col. 801 — 804 (PG 5). Сп.: *The Apostolic Fathers: A New Translation and Commentary, vol. 4: Ignatius of Antioch*, ed. Robert M. Grant (Harvard University Press: New York 1966); *The Apostolic Fathers: I Clement. II Clement. Ignatius. Polycarp. Didache*, ed. Bart D. Ehrman (Harvard University Press: New York 2004), 115.

¹² Irenaeus, *Contra Haereses*, II, 3, 2. (PG 7).

(ок. 200 – 258), кој во едно од своите посланија за Црквата во Рим употребува изрази како *прва црква (ecclesia principalis)* и *корен и матица на вселенската Црква (ecclesiae catholicae radix et matrix)*.¹³ Сепак, можеби најдобро угледот на Римската црква се огледа во пишувањето на Тертулијан (ок. 150 – ок. 230), кој недвосмислено посочува дека од црквите во Италија и во Северна Африка најголем авторитет ужива токму Римската црква.¹⁴

Врз основа на наведените записи, со голема веројатност можеме да претпоставиме дека Римската црква уште во периодот пред 325 г. имала извесен број митрополии под своја јурисдикција. Тоа е, секако, доволна индикација да тврдиме дека таа во наведениот период де факто имала обележја на патријаршија. Но од друга страна, пак, изворите не ни даваат доволно сведоштва прецизно да ја утврдиме нејзината диецеца, иако претпоставуваме дека римскиот папа ја имал јурисдикцијата над цела Италија и над Западна Европа.

По својот углед, веднаш по Римската следувала Александриската црква. Таа уште во периодот од почетоците на ширењето на христијанството имала јурисдикција во Северна Африка, вклучувајќи ги Египет, Либија и Пентапол.¹⁵ Притоа, нејзиното првенство се состоело од правото александрискиот црковен поглавар да врши избор и хиротонија на епископите и на митрополите во погоре наведените области. Според црковната традиција, ова право се должело на преданието во кое се кажува дека Црквата во Александрија била основана лично од евангелистот Марко, еден од најблиските соработници на апостолот Петар.¹⁶ Впрочем, оттука произлегувало и нејзиното патријаршиско достоинство.

¹³ Cyprianus Carthagenensis, *Epistola XLIV*, 3, col. 340. (PL 4).

¹⁴ „(...) si autem Italiae adiaces, habes Romam unde nobis quoque auctoritas praesto est.“ (Tertullianus, *De Praescriptione Haereticorum*, XXXVI, 2).

¹⁵ Пентапол е назив за областа која се наоѓала во североисточна Либија и на островот Крит. Името го добила по тоа што во неа имало пет града (грчки колонии). Во времето на Диоклетијан областа била организирана во провинција со назив Либија Пентапол (Libya Pentapolis) или Горна Либија (Libya Superior) со главен град прво во Птолемаида, а потоа во Аполонија (*The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. 3, ed. Alexander P. Kazhdan [New York: Oxford University Press 1991], 1625).

¹⁶ Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, II, 3; II, 16.

Речиси идентично со црквите во Рим и во Александрија, во периодот пред Никејскиот собор (325) и Антиохиската црква уживала подеднаков углед меѓу преостанатиот дел од христијанската екумена. За ова сведочат 6. канон од Првиот вселенски собор (325)¹⁷ и 2. канон од Вториот вселенски собор (381).¹⁸ Што се однесува, пак, до нејзината дијецеза, истата ја реконструираме врз основа на пишувањето на Јован Зонара. Притоа, со сигурност можеме да претпоставиме дека Антиохиската црква имала јурисдикција над митрополиите и епископите во Сирија, Коилесирија, двете Киликии и во Месопотамија.¹⁹

Веќе кон крајот на IV век, или поточно со одредбите од 2. канон на Вториот вселенски собор (381), биле потврдени правата на Римската, Александриската и на Антиохиската црква добиени на Никејскиот собор (325).²⁰ Со исти права биле удостоени уште и митрополиите во Ефес,²¹ Кесарија Кападокиска²² и во Хераклеја Тракиска.²³ Станува

¹⁷ W. Bright, *Canons*, XI. Сп.: Милаш, *Црквена правила*, 20; *Свештени канони*, 81–82;

¹⁸ W. Bright, *Canons*, XXI – XXII. Сп.: Милаш, *Црквена правила*, 26; *Свештени канони*, 98–99.

¹⁹ Iannes Zonaras, *Annales*, III, 551, 20; III, 683, 9 (PG 134). Сп.: Thomas Banchich and Eugene Lane, *The History of Zonaras from Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great* (London: Routledge 2009), 115; в. Владислав Пузовић и Богдана Николић, „Антиохиски патријарх Петар III и црквена криза 1054. године“, *Зборник Радова Византолошког Института*, LI (2014), 74; Judith Herrin, *The Formation of Christendom*, 105.

²⁰ W. Bright, *Canons*, XXI – XXII. Сп.: Милаш, *Црквена правила*, 26; *Свештени канони*, 98–99.

²¹ Ефеската црква, според новозаветната традиција, била формирана од страна на апостолот Павле за време на неколкуте негови посети на градот (*Делата* 18, 19–22; 19, 1–14; 20, 16–38). Притоа, апостолот Павле испратил и писмо до нејзините првенци (*Ефесјаните* 1–6). Освен тоа, во новозаветната традиција Ефеската црква се спомнува како една од седумте цркви во Азија (*Откровение* 1, 11; 2, 1–7). Веќе на Првиот вселенски собор (325) таа имала ранг на митрополија.

²² Кесариската митрополија се наоѓала во истоимениот градски центар во Мала Азија (денешен Кајсери, Турција). Славата на угледна митрополија и почитуван христијански центар ја достигнала кога за нејзин поглавар бил избран познатиот христијански теолог св. Василиј Велики (330 – 378) (*The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. 1, ed. Alexander P. Kazhdan [New York: Oxford University Press 1991], 363–364).

²³ Според црковната традиција, епископијата во градот Хераклеја Тракиска (денешен Мармара Ерегли, Турција) била основана од страна на апостолот и маченик Филип во средината на I век. Оттука, таа уживала особен углед меѓу другите епископии во Тракија и во Мала Азија. Подоцна се издигнала во ранг на митрополија, под чија

збор за стари и угледни христијански центри, кои според црковната традиција воопшто не заостанувале зад катедрите во Рим, Александрија и во Антиохија. Сепак, иако биле на најдобар пат, тие никогаш не се стекнале со патријаршиско достоинство. Ова се должело на новите политички прилики кои настанале во Византија во почетокот на V век, а пред сè поради близината на новиот политички, културен и црковен центар – Константинопол. Имено, црковната катедра во Константинопол, користејќи го политичкото првенство на градот, постепено успеала да се издигне во важен црковен центар наметнувајќи ја јурисдикцијата над епископиите во Мала Азија и во Тракија, вклучително и над споменатите три во Ефес, Кесарија и во Хераклеја. Константинополските епископи, повикувајќи се на фактот дека нивната катедра се наоѓа во престолнината на Империјата, сметале дека треба да уживаат подеднакви права како римскиот, александрискиот и антиохискиот поглавар. Оттука, на Вториот вселенски собор (381) успеале да издејствуваат канонски да биде уреден нивниот статус. Така, со 3. канон од Соборот се предвидува: „Епископот на Константинопол да има првенство по чест зад епископот на Рим затоа што тој е новиот Рим.“²⁴ Ова практично значи дека Константинополската црква се издигнала на второто место според угледот во христијанската екумена.

Во периодот кој следувал – помеѓу Вториот и Четвртиот вселенски собор (381 – 451), Константинополската црква постепено се наметнала како прва во Мала Азија и во Тракија. За ова најдобро сведочи црковниот историчар Теодорет Кирски, кој кога пишува за константинополскиот епископ Јован Златоуст (ок. 349 – 407), вели дека тој се грижел и за епископиите во Тракија и во Азија, а управувал и со целата понтска област.²⁵ Во ист контекст ги наведуваме и сведоштвата

јурисдикција бил и епископот во градот Бизант, подоцна Константинопол (*The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. 2, ed. Alexander P. Kazhdan [New York: Oxford University Press 1991], 915).

²⁴ „Τὸν μέντοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεία τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην“ (W. Bright, *Canons*, XXII). Сп.: *Свештени канони*, 98–99.

²⁵ Theodoretus Cyrhhi Episcopus, *Historia Ecclesiastica*, XXVIII, 1. (PG 82).

кај Сократ²⁶ и Созомен²⁷, кои соопштуваат дека константинополскиот епископ Јован Златоуст лично учествувал во разрешувањето на стариот и во изборот на нов ефески епископ. Изворите сведочат дека оваа практика, според која константинополските црковни поглавари учествувале во изборот на епископите во малоазиските цркви, продолжила и по смртта на Јован Златоуст.²⁸

Угледот на константинополскиот епископ дополнително се зголемил и поради фактот што тој неретко имал улога на советник на византискиот император за важни црковни прашања.²⁹ Честопати на негова иницијатива биле свикувани локални синодски заседанија на кои учествувале епископите кои во моментот претстојувале во Константинопол. Целта била под претседателство на константинополскиот епископ заеднички да се разгледуваат актуелните црковни прашања. Сето ова било причина за тоа Константинополската црква со текот на времето да ги добие обележјата на патријаршија кои ги уживале Рим, Александрија и Антиохија.³⁰

Петтата и воедно последна епископија која се здобила со патријаршиско достоинство во периодот што е предмет на нашето истражување (I – V век) е Ерусалимската. Таа настанала со постепено одвојување на јужните делови од Антиохиската црква и нивно организирање во самостојна црковна организација под власта на епископот во Ерусалим. Се разбира дека во овој процес особено важно влијание имала историската и, се разбира, библиска традиција за градот Ерусалим, како едно од најсветите места за христијаните.³¹ Па така уште на Првиот вселенски собор канонски било уредено почесното место на Ерусалимската црква во ерархијата на вселенската Црква.

²⁶ Socrates Scholasticus, *Historia Ecclesiastica*, VI, 11. (PG 67).

²⁷ Sozomenos, *Historia Ecclesiastica*, VIII, 6. (PG 67).

²⁸ Socrates Scholasticus, *Historia Ecclesiastica*, VII, 48; VI, 17. (PG 67).

²⁹ Лебедев, *Свештенство*, 236.

³⁰ За негодувањето на некои епископии поради издигнувањето на Константинополската црква во втора по ранг во вселенската Црква, види: Fransoa Dvornik, *Vizantija i rimski primat* (Beograd: Sluzbeni Glasnik 2009), 17–25.

³¹ Освен за христијаните, градот Ерусалим важи за свето место уште и за припадниците на јудаизмот и на исламот (Avni Gideon, *The Byzantine-Islamic Transition in Palestine: An Archaeological Approach* [Oxford: Oxford University Press 2014], 115).

Имено, 7. канон од Соборот предвидувал: „Бидејќи се утврдил обичај и старо предание епископот на Елија (Ерусалим, наша забел.) да се почитува со посебна чест, тој нека го има она што ѝ припаѓа на таа чест со зачувување на митрополијата (во Кесарија, наша заб.) и на нејзиното достоинство.“³² Ова сведочи дека ерусалимскиот епископ, како резултат на почитувањето на ранохристијанската традиција и особено поради светоста³³ на неговата епископија, добил почесно првенство во однос на другите епископи во Палестина, Феникија и во Арабија. Сепак, до првата половина на V век ова првенство било само почесно, односно номинално. Тоа значи дека, во суштина, ерусалимската епископија ѝ била потчинета на митрополијата во Кесарија Палестинска.³⁴

Она што е важно да се напомене е фактот дека Ерусалимската епископија почнала да ги прави своите први обиди за добивање ерархиска независност од Кесариската митрополија уште во периодот помеѓу Првиот и Вториот вселенски собор. Притоа, истите ги евидентираме кај црковните историчари Созомен и Сократ, кои соопштуваат за судирот помеѓу ерусалимскиот епископ Кирил и кесарискиот Акакиј. Причината за нивните несогласувања било настојувањето на Ерусалим да се осамостои од црковната јурisdикција на Кесарија.³⁵

Веќе на Вториот вселенски собор (381) бележиме дека угледот на ерусалимскиот епископ продолжил да расте. Сведоштво за ова е

³² „Ἐπειδὴ συνήθεια κεκράτηκε καὶ παράδοσις ἀρχαία, ὥστε τὸν ἐν Αἰλίᾳ ἐπίσκοπον τιμᾶσθαι, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῇ μητροπόλει σωζομένου τοῦ οἰκείου ἀξιώματος.“ (W. Bright, *Canons*, XI). Сп.: *Свештени канони*, 83.

³³ Светоста на Ерусалимската црква произлегувала од традицијата дека е таа, всушност, наследничка на првата христијанска општина. (*Делата*, 2, 47).

³⁴ Кесарија Палестинска била важно пристаниште во Палестина и воедно главен град на провинцијата Палестина Прима (Прва). Како седиште на митрополија под нејзина јурисдикција биле епископиите во спомената провинција (*The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. 1, ed. Alexander P. Kazhdan [New York: Oxford University Press 1991], 364).

³⁵ Sozomenos, *Historia Ecclesiastica*, IV, 25; Socrates Scholasticus, *Historia Ecclesiastica*, II, 40.

фактот дека неговиот потпис на актите од Соборот се наоѓа пред името на епископот на Кесарија.³⁶

Една година подоцна црковните отци учесници на Вториот вселенски собор повторно се собрале во Константинопол, од каде што испратиле Синодско послание до западните епископии. Во него, меѓу другото, Црквата во Ерусалим се нарекува „*τῆς μητρὸς ἀπασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν*“ (мајка на сите цркви).³⁷ Ова е доволен аргумент за да претпоставиме дека настојувањата на Ерусалимската црква за црковно осамостојување добиле на актуелност.

Следниот конкретен обид за добивање црковна независност на Ерусалимската црква го бележиме за време на Третиот вселенски собор (431), кога ерусалимскиот епископ Јувеналиј (ок. 422 – 458) побарал неговата црква да добие независност од кесарискиот, односно од антиохискиот митрополит. Воедно тој направил безуспешен обид од учесниците на Соборот да издејствува усвојување на акт со кој под своја јурисдикција би ги ставил Палестина, Феникија и Арабија.³⁸

Соочен со неуспехот да добие независен статус за својата епископија од црковните отци собрани на Третиот вселенски собор, Јувеналиј го адресирал барањето до императорот Теодосиј II. Притоа, она што предизвикува посебно внимание е позитивниот одговор од императорот. Имено, Теодосиј II издал повелба со која на ерусалимскиот епископ Јувеналиј му дал право независно да управува со епископиите во цела Палестина, Феникија и во Арабија.³⁹ На ова остро реагирала Антиохиската црква, која ги оспорила одредбите од оваа повелба.⁴⁰ Како резултат на тоа дошло до остар судир помеѓу Антиохиската и Ерусалимската црква, кој бил решен дури на Четвртиот

³⁶ Eduard Schwartz, *Über die Bischofslisten der Synoden von Chalkedon, Nicaea und Konstantinopel* (München, 1937), 75.

³⁷ Theodoretus Cyrhhi Episcopus, *Historia Ecclesiastica*, V, 9. Сп.: Лебедев, *Свештенство*, 246; Peter Norton, *Episcopal Elections*, 125.

³⁸ *The Acts of the Council of Chalcedon, Vol. I*, translated with introduction and notes by Richard Price and Michael Gaddis (Liverpool: Liverpool University Press, 2005), 188–189; 297–298. В.: Ernest Honigman, „Juvenal Of Jerusalem“, *Dumbarton Oaks Papers*, №. 5 (Harvard University Press: Cambridge 1950), 209–279.

³⁹ *Sacrorum Conciliorum VII*, 184. Сп.: Honigman, „Juvenal Of Jerusalem“, 215.

⁴⁰ *Sacrorum Conciliorum VII*, 180–181.

вселенски собор во Халкедон во 451 година. Тогаш, како резултат на заеднички договор, било решено Феникија и Арабија да бидат вратени под јурисдикцијата на Антиохиската црква. Што се однесува, пак, на Палестина, таа останала под црковната власт на Ерусалимската црква.⁴¹ На тој начин во дијецезата на Ерусалимската црква останале единствено митрополиите во Кесарија (Горна Палестина), Скитопол (Средна Палестина) и во Петра (Долна Палестина) со епископиите што им биле потчинети. Ова не наведува на заклучокот дека Ерусалимската црква во средината на V век ги добила сите обележја на патријаршија.

*

* *

На крајот од сето досега кажано сметаме дека имаме доволно аргументи да заклучиме дека достоинството што го уживале Римската, Константинополската, Александриската, Антиохиската и Ерусалимската црква во IV век било еднакво на она што подоцна го среќаваме како патријаршиско. Оттука, на мнение сме дека формирањето на патријаршискиот модел на црковна организација бил процес кој започнал кон крајот на III век, првпат бил забележан во актите на Никејскиот собор од 325 г., а термилошки бил прецизиран во актите на Четвртиот вселенски собор од 451 г.

⁴¹ *Sacrorum Conciliorum VII*, 180. Ст.: *The Acts II*, 243–249. Honigman, „Juvenal Of Jerusalem“, 275.

Dragan ZAJKOVSKI

THE BEGINNINGS OF THE PATRIARCHAL MODEL OF CHURCH ORGANIZATION

-SUMMARY-

The subject of the research in this article are the beginnings of the patriarchal model of church organization. Namely, in the first three centuries, christian church was organized on the principle of bishops and metropolitans. This organizational structure reflects the system characteristic for late antique society. However, with the intensification of the process of centralization of the Church, gradually appeared the need for a new, different model of its organization: the patriarchal model. Patriarchate as a new institution itself concentrated highest ecclesiastical authority in a certain territory. Also, each Patriarchate was consisted of metropolises which itself included certain number of bishops.

Based on the available historical sources, we believe that the formation of the patriarchal model of church organization was a process that began in the late third century, for the first time recorded in the Acts of the Nicene Council of 325, and fully canonical specified in Acts of the Fourth Ecumenical Council of 451.

With the emergence of the patriarchal model, the Ecumenical Church was gradually organized into five patriarchates: Rome, Alexandria, Antioch, Jerusalem and Constantinople. Their organization into patriarchates is associated with the reputation which they enjoyed in the Christendom.